

Рад примљен: 11. 1. 2015.

Рад прихваћен: 27. 3. 2015.

Прегледни
радмр Вера Д. Вечански¹

Универзитет у Београду, Учитељски факултет

Развојни и ликовни појенцијал ручно израћених ирачака на иредиколском узрасиу: иример Валдорф иедаиоиије

Резиме: Ручно израћивање ирачака је актиивности која има вишеструке користи за различите аспекте развоја деетта, иа ипак, она је у савременом деетинству веома мало застиуљена. Циљ рада јесте да се укаже на важну улоу коју актиивности ручно израћивања ирачака моу имати на развој деце иредиколског узрасиа. У раду су анализирани квалитетне добре ирачке, развојни и ликовни појенцијал ручне израде ирачака и различите добродетности које деет може имати од овог ироцеса. У иосебном сеименту рада анализирани су карактеристике ручно израћених ирачака које се користе у оквиру Валдорф иедаиоиије, ироцеси у којима оне настају, као и карактеристике ире коју иодстиичу. Валдорф иедаиоиија је алтернативни васиитно-образовни систем који се заснива на холистичком ирисиуу деетта, иородици, школи/вртићу и окружењу, и специфичан је по важности коју иридаје ири и иажљиво одабраним ирачкама које се нуде деци за иру. На основу ураћене анализе може се закључити да, иако ручно израћивање ирачака може деловати као анахрона, бесмислена и сувишна актиивност у савременом ииирошачком животиу, она има значајне бенефитне, ие да би већа застиуљеност оваквих ироцеса у иредиколском васиитању и образовању имала иозиитивне ефекте на развој деетта у целини.

Кључне речи: ручно израћене ирачке, развојни и ликовни појенцијал, Валдорф иедаиоиија, холистички иедаиоошки сисдеми.

Увод

О дечјој игри, њеном значају и развојном потенцијалу много је писано. Међутим, иако дечја игра заузима веома важно место у педагошкој и психолошкој литератури, где се наводи да

је она основни вид учења у раном детињству (на пример: Пијаже, Брунер, Виготски), бројни аутори су указали да је данас игра потиснута на маргине свакодневног живота, а да слободно време које дете има махом не проводи у слободној игри (Elkind, 2007; Honore, 2009). Међу разлозима за истискивање слободне игре из живота данашње

¹ vera.vecanski@uf.bg.ac.rs

деце Дејвид Елkind (Elkind, 2007) наводи процесе који су се десили у последње две деценије – међу којима су: рана академизација и превелики академски захтеви који се намећу деци од најранијих дана; развој и доступност екранске технологије; потрошачко друштво и маркетинг – који су усмерени ка деци. Док рана академизација истискује истраживачки и креативни дух својствен деци, чинећи децу пасивним и некритичким конзументима знања које им се нуди као „готово знање“, развој технологије, потрошачко друштво и конзументство утичу како на играчке које се нуде деци за игру тако и на врсту и карактер игре коју оне подстичу, а самим тим и на развој детета уопште. Играчке данас више подлежу законима тржишта и потрошачког друштва него добитима за дете. Доминирају индустријски израђене играчке које често подстичу конзументство, насилну игру или пак пасивизирају дете. Са друге стране, ручно израђене играчке од природних материјала чине само мали део целокупне понуде, а пракса ручне израде играчака, у времену развијене технологије, делује као анахрона и непотребна активност, упркос чињеници да позитивно утиче на различите аспекте развоја детета.

У овом раду анализираћемо карактеристике играчака и њихов развојни, креативни и ликовни потенцијал, са акцентом на ручно направљене играчке и корист које дете може имати израђујући их и играјући се њима. Посебну пажњу посветићемо игри и играчкама у оквиру Валдорф педагогије, холистичког образовног система, који препознаје и подвлачи значај игре и пажљиво одабраних играчака које се нуде деци за игру и који на успешан начин инкорпорира активности ручне израде играчака у свакодневни живот и игру деце.

Квалитети добре играчке

Играчке имају велику васпитну моћ, али, да би имале подстицајну улогу у развоју деце, оне

морају имати одређене здравствено-хигијенске, психолошко-педагошке, технолошке, естетске карактеристике. Веома је важно да играчка, пре свега, буде безбедна и да је израђена од квалитетних, нешкодљивих материјала; да буде примерена развојном ступњу детета. Такође, није од малог значаја ни њен естетски изглед будући да „дете ликовно васпитавамо преко играчака“ и да „играчка помаже да се на мање наметљив начин формира ликовни укусу детета“ (Acceto i dr., 1981: 21). Међутим, велики број педагога се слаже да је један од најважнијих критеријума за „добру“ играчку њена интерактивност, то јест колико је играчка у стању да активира дете и шта све дете може да ради са њом. Сматра се да су најмање подстицајне оне играчке са којима је дете само пасивни посматрач, као што су, на пример, играчке на батерије које „све саме раде“ притиском на дугме (Feeney & Magarick, 1984), а да су најподстицајније оне које активирају дете психички, физички, емотивно и социјално.

Играчке такође могу утицати на развој имагинације. Истраживање М. А. С. Пуласки (Pulaski, 1973) показало је да дизајн играчке има утицај на развој имагинације, те да реалистичне и високо структуриране играчке захтевају мању когнитивну активност детета него мање реалистичне и мало структуриране и неструктуриране играчке, а да мање дефинисане играчке могу да се користе у већем броју различитих тема и игара (Pulaski, 1973). У том смислу су играчке попут коцака, картонских кутија, ликовних материјала и материјала из природе, као неструктуриране или мало структуриране играчке, врло подстицајне за развој имагинације, јер се могу трансформисати и користити на много различитих начина и у различитим играма, те могу утицати на општи развој детета подједнако, ако не и више него едукативна играчка, која је посебно осмишљена и направљена са намером да подучава (Lambert, 1976).

Због свега горе наведеног, педагози све више препознају важност ручно израђених иг-

рачака за различите аспекте развоја детета, посебно имајући у виду да је ручна израда играчака интерактиван процес, а да игра са њима, као са веома личним предметима, додатно обогаћује и проширује игру. Истовремено, ручна израда играчака подразумева и ликовно обликовање, те ћемо се у наставку рада бавити анализом развојног и ликовног потенцијала овог процеса.

Развојни и ликовни потенцијал ручне израде играчака

Израда играчака и играње са њима имају потенцијал који позитивно утиче на ликовне и креативне аспекте дечје личности, мануелне, когнитивне, социјалне, емотивне, као и на здраве еколошке навике.

Ликовни и когнитивни аспекти – Израда играчака је продуктивна, у својој основи стваралачка, ликовна активност, истраживачки и креативни процес који можемо посматрати као везу између дечје игре и ликовне уметности: с једне стране, она увек подразумева рад са материјалима и њихово ликовно обликовање, а са друге стране, настаје из саме игре и за потребе игре. Уколико процес израђивања играчака, као вид ликовног обликовања, посматрамо као игру и игровну активност, дете ће од њега имати вишеструке добробити: због чињенице да је игра ослобођена од унапред дефинисаних правила деца су у игри спонтана и мање инхибирана, што им омогућава да слободно ризикују и испитују могућности, размишљају широко, дивергентно и имагинативно (Fredriksen, 2011). Брунер сматра да је дететово решавање игровног проблема суштина учења (Fredriksen, 2011; према: Lindqvist, 1995). Када дете манипулише различитим материјалима да би направило неку играчку или објекат, оно је закупљено конструкторском игром (Smilansky, 1968), која се одвија као грађење тродимензионалних структура помоћу коцки и других материјала за грађење (као

што су пањеви, гранчице, комади стиропора, картона итд.), вајање и грађење у песку, глини и другим меким вајарским материјалима, а сви ови направљени производи су, заправо, играчке. Ово показује да је израда играчака као део конструкторске игре веома блиска ликовном обликовању и стваралаштву, а посебно тродимензионалном обликовању и вајарству, с обзиром на то да је централни концепт у архитектури управо конструкција (Trageton, 2007; према: Ørskov, 1967).

Израђујући играчке, дете истражује и упознаје материјале, њихова различита својства и могућности, гради, спаја, повезује, црта, исеча, конструише сложене форме од једноставних. Конструишући неки објекат, дете открива различите комбинације материјала, од којих су неке комбинације функционалне, а неке не, увиђа која су решења успешна и доноси одлуку које решење да спроведе и даље развија, а које да напусти. Конструкторска игра је увек једна врста истраживања помоћу руку (*hands-on inquiry*), у којем дете покушава да створи нешто, али уједно и да сазна нешто ново путем физичке манипулације материјалима. Градећи физичке објекте, дете израђује и сопствено знање. Може се рећи да је приликом ручне израде играчака присутан механизам који Паперт назива „учење путем прављења“ или *конструкционизам* (Papert & Harel, 1991). Склапањем и расклапањем играчке и њених делова дете увиђа односе делова и целине, структуру, начине повезивања и спајања (Bunker, 1991).

Креативни аспекти и имагинација – Да би израдило играчку, дете прво замишља њен изглед (ствара менталну слику), а потом и планира како ће је израдити (*plan-do-review process*), организује и развија стратегију израде (на пример, редослед склапања), фокусира своју пажњу, покушава и греши, испробава различите начине употребе једног материјала и повезује различите материјале у нову целину како би нашло нај-

бољи, најадекватнији и најфункционалнији начин за представљање своје замисли, што су све елементи креативног и стваралачког процеса. Процес ручног израђивања играчака је процес у којем су реалност и имагинација испреплетени, доведени у међусобну везу; то је процес у којем се замисли створене имагинацијом „доведе“ или „преводе“ у реалност креативним и стваралачким чином (Moyles, 1989).

Моторички аспекти – У процесу ручне израде играчака руке и прсти су у потпуности ангажовани, а развој моторике, посебно fine моторике, више је него очигледан. Приликом израде играчака присутни су процеси држања и обликовања материјала на различите начине: савијањем, сечењем, спајањем, увијањем, притискањем, бушењем, везивањем, лепљењем, шивењем, плетењем и тако даље, приликом којих долази до вежбања најфинијих мишића шаке и прстију, али и концентрације и координације ока и руке (Isenberg & Jalongo, 1997; према: Feeny & Magarick, 1984). Међутим, оно што је мање очигледно, то је да су радње руке и развој fine моторике повезани са развојем мозга, о чему сведоче савремена истраживања из области неуронаука, која испитују везу између руке, покрета и мозга (Wilson, 1998; Hannaford, 1995).

Са друге стране, приликом израде великих играчака, као што је, рецимо, велики замак од кутија, ангажовано је цело тело, чиме се развија крупна моторика. Дете се том приликом савија, вуче, гура и подиже кутије и тада је тело у сталном покрету. Израда великих конструкција за игру, попут поменутог замка, омогућава детету да, између осталог, учи и телом. У току таквог процеса дете хвата материјал/објекат на различите начине: хвата кроз покрет, хвата телом и хвата чулима (Fredriksen, 2011; према: Hansen, 1997). Фишер и Мадсен наводе да физичка манипулација материјалима – када се материјал физички „граби“ и „хвата“ – омогућава ментално схватање. То значи да ангажованост тела пома-

же уму да разуме (Fredriksen, 2011; према: Fisher & Madsen, 2002).

Социоемоционални аспекти – Ручна израда играчака утиче на развој самопоуздања код детета и позитивне слике о себи (Bunker, 1991). Бункер сматра да су деца веома потребна искуства у састављању и растављању ствари, што процес ручне израде играчака свакако нуди, јер утиче на самопоуздање детета у погледу својих сопствених вештина. Да би се играчка ручно израдила, неопходно је уложити време и труд, упорност и истрајност, тако да тај процес у себи садржи ове компоненте које деца постају видљиве. Направљена играчка је видљиви показатељ различитих могућности и способности детета и врло често у њему изазива осећај задовољства и поноса.

Социјални аспект израде играчака огледа се у могућности прављења играчака у групном раду на заједничком задатку, будући да овакав вид рада посебно развија различите социјалне вештине. У заједничкој изради играчке деца разматрају и уважавају различите идеје, различите предлоге и приступе који доприносе заједничком циљу. Развија се сараднички и тимски дух. Деца уче да деле алат и материјале, да чекају свој ред и да помажу једни другима, али и да саслушају, разумеју и уважавају идеје других (Creasey et al., 1998).

Језички аспекти – Истраживања показују да конструкторска игра и чулно искуство које дете стиче у процесима израђивања играчака има позитивне ефекте и на развој језичких и литерарних способности (Owociki, 1999). Вештине и способности које се развијају кроз израду играчака и конструкторску игру важне су за успех у читању и говору, а један од највећих позитивних ефеката ових активности јесте утицај на развој језика и проширивање речника. Кроз израђивање играчака уче се нове речи, проширује речник и учи како да се користе нови изрази на адекватан начин; када одлучују шта ће направити, деца бирају

и притом именују одговарајуће материјале, боје, величине и облике, разговарају и договарају се са својим вршњацима али и одраслима. Разговарајући о својим плановима за грађење, објашњавајући и описујући оно што су саградили или направили, уз подршку васпитача или одрасло, деца свакако проширују речник. Током израде играчака деца чују нове речи од друге деце, што такође представља драгоцен извор нових речи.

Еколошки аспект – Ручна израда играчака најчешће подразумева употребу ликовних или алтернативних и рециклажних материјала, али и природних материјала, као што су гранчице, лишће, каменчићи и друго. Осим тога, процес настајања и израде неког предмета постаје видљив приликом ручног израђивања играчака, јер омогућава детету да види и схвати како ствари настају, одакле долазе, како се прерађују и како функционишу, што има већу сазнајну вредност него ако би отишло у продавницу и купило пластичну или електронску играчку, готов производ, чије порекло и начин израде, механизми и процеси функционисања остају непознаница за њега. Израђујући играчке, дете постаје сведок процеса у којем и сам учествује, увиђа колико је времена, труда и истраживања, па чак и емоција, потребно да би се један предмет направио. Тако дете учи да ствари и предмети настају уложеним радом и трудом, учи да цени свој рад, али и рад других.

Будући да су ручна израда играчака и игра са њима свакодневно присутни у вртићима у оквиру Валдорф педагогије, размотрићемо каква је природа игре, израђених играчака и процеса у којима оне настају унутар ове педагогије, са намером да покажемо да се овакве активности и данас могу веома успешно спроводити у оквиру једног предшколског програма.

Основе Валдорф педагогије

Валдорф педагогија је холистички васпитно-образовни систем који је 1919. године осно-

вао Рудолф Штајнер (Rudolf Steiner, 1861–1925), аустријски научник и филозоф, и он се примењује у свом изворном облику у предшколском и основношколском васпитању и образовању деце у многим земљама већ деведесет година, где углавном има статус алтернативног педагошког система. Ова педагогија се заснива на антропозофији – учењу Рудолфа Штајнера о духу, души и телу, те о духовном пореклу човека у којем се прожимају наука и духовност; то је дубоко хумана педагогија у којој је један од најважнијих циљева – створити хуманог човека. Да би се то постигло, мора се образовати „цело дете“: „глава, срце и руке“, што подразумева да се уз развој интелектуалних, као и у свим холистичким педагогијама, негују и физички, емотивни, социјални, духовни и уметнички аспекти бића (Steiner, 2004). Значај који се приписује духовности у Валдорфу чини овај систем другачијим у односу на друге педагошке системе. Стога, важни елементи Валдорф педагогије су игра, уметничко изражавање и учење путем уметности и стварања, развој имагинације и однос са природом, за које је Рудолф Штајнер сматрао да, између осталог, изузетно доприносе развоју духа и духовности.

Игра у Валдорф педагогији

Игра заузима посебно место у Валдорф педагогији, будући да омогућава заокружен и целовит развој детета (Clouder & Nicol, 2008). Посебан акценат се ставља на слободну неструктурирану дечју игру и игру замишљања и њихов утицај на имагинацију, дивергентно мишљење и решавање проблема на више различитих начина (Petrash, 2002). Слободна дечја игра је она игра у којој нема унапред дефинисаних правила и коју није организовала одрасла особа. Игре замишљања се називају још и играма маште или играма улога, имитације, подражавања, претварања и представљају врсту симболичке игре

у којој дете замишља да је неко други или нешто друго од себе самог, имитирајући акције, говор и покрете које је раније опазило у појединим ситуацијама. У овим играма се мешају елементи реалности и маште. Дете, играјући се, имитира људе које је срело или појаве које је доживело, али, како не може да имитира тачно све и онако како је опазило, дете укључује елементе маште у игру (Frost, 1992).

Према Валдорф педагогији, дечја игра у периоду од рођења до седме године почива на имитацији. То је стога што у овом најранијем периоду, када је физички развој најинтензивнији, дете упија у себе све, учи телом, покретом и чулима, а не интелектом. Деца у својој игри имитирају одрасле и оно што они раде. Због тога је врло важно да одрасли, било родитељи или васпитачи, буду добри примери и представљају позитивне узорне, јер путем имитације одраслих у игри деца уче и упијају различите облике понашања.

Штајнер је повезивао дечју игру и имажинацију са сањарењем код одраслих: као што одрасли повезују неповезиво у својим сновима или сањарењу, тако и дете у игри повезује различите (неповезиве) ствари (Steiner, 1975), што утиче и на дивергентно мишљење и решавање проблема на више различитих начина (Petrash, 2002) као главних одлика креативности. Такође је сматрао да дете у игри и кроз игру стиче духовност која ће се манифестовати тек касније, око двадесете године (Steiner, 1975).

Играчке у Валдорф педагогији

Будући да Валдорф педагогија не види игру као обичну забаву деце, а играчке не види само као обична средства за забаву већ као средства за учење, развој чулних искустава и имажинације, врло је важно да играчке које се нуде деци имају одређене особине које ће подстицати наведено. Осим креативне игре у којој се стиму-

лишу сва чула детета, важно је да играчке не подстичу агресивну игру и да се деца у игри са њима могу идентификовати са позитивним вредностима, те је велики број играчака у Валдорф вртићима из бајковитих и зачудних светова.

Валдорф играчке имају две основне карактеристике: (1) израђене су ручно и искључиво од природних материјала: дрвета, вуне, свиле, памука; и (2) њихов изглед је сведен и „недовршен“.

(1) Употреба природних материјала за израду играчака има своје порекло у а) важности чула и учења путем чула и б) у значајном месту које природа и однос са природом заузимају у Валдорф педагогији.

а) Рудолф Штајнер је сматрао да је цело тело детета осећајни орган. Сматрао је да су дечја чула осетљивија од чула одраслих, и да за разлику од одраслих, који се углавном ослањају на чуло вида, деца перципирају стварност свим својим чулима. Стога је важно да материјали са којима деца долазе у додир подстичу развој свих чула на здрав и подстицајан начин (Steiner, 1997). Рудолф Штајнер је такође сматрао да су дечја чула осетљива на прекомерну стимулацију, те да прејаки и прекомерни стимулуси могу деловати узнемирујуће на децу али и на физички развој органа, који се интензивно дешава у овом узрасту. Да би заштитили дете и његова чула од прејаких стимулуса, у Валдорф вртићима се води рачуна о свему што долази у додир са чулима: од изгледа и уређења околине у којој дете борави (на пример, нема прејаких боја, прејаких звукова) до предмета и играчака са којима дете долази у додир, тако да нема играчака које се саме крећу, које светле, свирају, говоре, производе прејаке звуке и прејаке стимулусе. Насупрот томе, природни материјали, према схватању Валдорф педагогије, одишу осећањем нежности и топлине и могу имати благо и умирујуће дејство на дете и његова чула. Играње са играчкама које имају овакво дејство развија код деце осећај мира, нежности, пажње и емпатије за друге.

б) Однос са природом је веома важан аспект Валдорф педагогије. Живот у природи и у складу са њом и њеним законитостима представља оквир у којем се одвија читав васпитно-образовни процес у Валдорф вртићу, јер омогућава деци да из прве руке виде и кроз сопствено искуство науче много о природним процесима, појавама и ритмовима. У Валдорф вртићима се деца одмалена подстичу да негују и развијају однос са природом како би је разумели и научили да је цене и поштују. Путем различитих активности у природи, које изазивају осећања чуђења и дивљења, васпитачи приближавају деци лепоту биљака, инсеката, животиња и природних материјала. Отуда се многи природни материјали користе у игри у функцији самих играчака, али и као материјал за уметничко обликовање и израду нових играчака. Тиме се додатно подстичу веза и однос са природом и ствара темељ за поштовање сопственог природног окружења. Када израђују играчке од дрвета, вуне, филца, памука и других природних материјала, деца уче о њиховом пореклу, процесима прераде и добијања изведених сировина (на пример, филца од вуне). Природни материјали су трајнији, а играчке направљене од њих се теже ломе и распадају, али и лакше поправљају када се оштете. Деца се одмалена уче и подстичу да воде рачуна о играчкама и другим предметима у вртићу и да их одржавају: шмирглају, уље или воскирају дрвене играчке, крпе поцепане и поправљају сломљене играчке, сама перу испрљане играчке итд. У овим процесима се огледа однос неговања и дубоког поштовања сопственог окружења, који у себи има уткане принципе рециклирања, здравих еколошких навика и одрживог развоја. (*Guide to the Early Years Foundation Stage in Steiner Waldorf early childhood settings*, 2009).

(2) Друга карактеристика Валдорф играчака јесте сведеност или „недовршеност“ и она произлази из велике пажње коју ова педагогија посвећује машти и њеном подстицању код деце. Према схватању Рудолфа Штајнера, сведена иг-

рачка, за разлику од играчке којој су све функције одређене, тражи од детета да својом маштом надокнади све оно што тој ствари недостаје. Са друге стране, играчка којој су све функције одређене и која све „сама ради“ – ставља дете у пасивну позицију јер не дозвољава никакву интеракцију. Таква играчка више спречава развој маште и имагинације него што их развија (Seitz & Hallwachs, 1997). Рудолф Штајнер је у многим својим предавањима говорио о играчкама и важности њихове једноставности и сведености за развој имагинације и духовности. Говорећи о лутки на једном предавању из 1923. Године, Рудолф Штајнер каже:

„Дајте детету марамицу или парче неке тканине, па вежите чвор тако да добијете горе главу, а доле две ноге – и ето, направили сте лутку или неког кловна. Са неколико потеза мастилом направите очи, нос и уста, или још боље, дајте да то уради само дете, па ћете видети да сте здравом детету пружили велико задовољство. Дете сад може да настави да прави лутку онако како га у души воде машта и имитирање. Много је боље направити лутку од комада тканине, него дати детету једну од оних савршених, лепо обучених и интензивно нашминканих лутака, која чак затвара очи кад се полегне. Шта заправо радите кад му дате такву лутку? Спречавате развој његове душе. Сваки пут када детету застане поглед на неком потпуно завршеном предмету, дете мора да сузбије урођену потребу и жељу за активношћу душе, за развијањем изузетно танане маште у повоју. На тај начин одвајате дете од живота, јер ускраћујете његову сопствену унутрашњу активност“ (Steiner, 1996: 73).

Сајц и Холвејкс, пишући пола века касније о карактеристика Валдорф играчака, наводе следеће:

„Оно што је Рудолф Штајнер рекао о обичној лутки вриједи за све играчке. Маштовитост дјетета жели (и мора) доћи до изражаја, јер се комад дрвета може претворити у брод, и у животињу, па на крају и у ватрогасни ауто или лутку. Зато понуђени облици требају бити

елементарни, а њихове површине природне, тако да душа има довољног „слободног простора“ за обликовање. Скупи ватрогасни ауто опскрбљен са свим појединостима и удобностима у тој доби више спријечава развој јер су све његове функције сасвим одређене. Понекад се може примјетити да како дјеца са истраживалачким духом и „перфектној“ играчки промјене функцију: с дупло-коцкама (веће лево-коцке – оп. прев.) граде торњеве као с дрвеним коцкама, електрично глачало за лутке претварају у ауто или пак шарену, пластичну слушалицу од дјечјег телефона користе као кухачу. Ипак се не смијемо дуже вријеме поздати у ту креативност. Ако се дијетету дуже вријеме нуде играчке које су обликоване до крајњих појединости тада полако замире снага за унутарње обликовање и маштовитост се улијени“ (Seitz & Hallwachs, 1997: 140).

Према Валдорф педагогији, сведена играчка не само да подстиче стварање унутрашњих слика и имагинације него се она лакше може користити у различитим играма и прилагодити различитим ситуацијама, што представља њихов креативни аспект.

Репертоар Валдорф играчака

У типичне Валдорф играчке спадају: (1) ручно израђене играчке и (2) „не-играчке“, то јест различити предмети и материјали који се користе у функцији играчака.

(1) Ручно израђене играчке

Неки од најтипичнијих примера ручно израђених Валдорф играчака су Валдорф лутка, затим бића из бајковитих и зачудних светова, као што су патуљци, вилењаци и виле, потом облици и мали пањеви, подлоге и елементи за мале сцене, костими, реквизити и тако даље.

• *Валдорф лутка* има тачно одређене карактеристике. Она је ручно израђена и мора бити направљена од природних материјала – вуне и памука. Мекана је, вуненог пуњења. Еле-

менти лица су сведени на две тачке за очи и кратку црту за уста. Овакво лице је неутрално и не изражава ниједно специфично осећање или расположење. То је да би дете могло да негује и развија своје „унутрашње слике“ и да замишља лутку са различитим осећањима у различитим ситуацијама. Будући да деца у својој игри желе да имитирају свет и живот одраслих, важно је да дете, играјући се са лутком, може да замисли њена различита осећања: тугу, срећу, страх, што би било готово немогуће ако би црте лица биле дефинисане и ако би лутка имала залеђени и фиксиран осмех. Саме лутке углавном израђују васпитачи, али реквизите за њих (на пример, ћебе за лутку, шал, торбицу) или делове одеће могу израђивати сама деца процесом шивења, плетења или филцања.

• *Патуљци и виле* – Рудолф Штајнер је сматрао да веровање у магију, бајковите светове, виле и патуљке подстиче развој маште детета. Виле и патуљци, који представљају духовна, шумска бића, део су Штајнерове антропозофије. Међутим, њихово присуство у форми играчака у Валдорф вртићима никако не треба тумачити као вид езотеричног учења које се нуди деци, већ као начин да се деци живот учини бајковитијим, чаробнијим и маштовитијим и тиме допринесе развоју имагинације. У том смислу ова шумска бића слична су чаробним бићима из бајки. Будући да су и виле и патуљци шумска бића, још један разлог за њихово присуство у репертоару Валдорф играчака треба тражити у вези са природом коју она подстичу. Ове играчке су најчешће направљене од непредене вуне или дрвета, а могу бити направљене и од материјала из природе – шишарки, лишћа, гранчица. Будући да су њихови облици врло једноставни и сведени, чак их и млађа деца могу направити.

• *Облице и мали пањеви (tree blocks)* – Представљају врсту конструктора. Специфични су по томе што су израђени од тањих и дебљих облика и пањева који су исечени на различи-

те дужине и врло мало су обрађени. Готово у потпуности имају изворни, природни изглед дрвета. Ову играчку је врло лако направити, и у њеној изради могу учествовати и деца било у потпуности (уколико су овладали правилним и безбедним руковањем малом тестером), било у сарадњи са васпитачем, при чему васпитач изрезује облике и пањеве, а деца их могу шмирглати и воскирати.

- *Подлоге и елементи за мале сцене* – Подлоге за мале сцене су најчешће пејзажи или глосци који могу бити израђени различитим техникама и поступцима попут филцања, ткања или сликања. Ове подлоге се такође могу направити и помоћу свилених марама различитих боја. На њих се ређају елементи, мале играчке попут животиња, кућа, двораца, људи, патуљача и вила.

- *Костими и реквизити* представљају још једну врсту типичних Валдорф играчака, без којих се не може замислити Валдорф вртић. Међу костимима највише има костима бајковитих ликова попут вила, вилењача, патуљача, принчева, принцеза и витезова и тешко се могу наћи костими популарних ликова из мас-медиа или ликова агресивних особина и атрибута. Израђени су ручно, шивењем, плетењем, филцањем или обрадом дрвета (на пример, мач), картона и природних материјала (на пример, венчићи и круне од цвећа и лишћа).

- *Играчке за игру у екстеријеру* – Већ је било о речи о значају природе у Валдорф педагогији. Деца се подстичу да што више времена проводе напољу, у природи, без обзира на временске услове и годишње доба. Мале штуле, конопац за прескакање, љуљашке, лук и стрела, различите структуре за пењање, играчке су које се могу користити у играма у екстеријеру. Неке од њих могу израдити и деца сама или уз помоћ васпитача, а неретко старија деца, школског узраста, израђују играчке за своје млађе другаре из вртића које су и сама некада похађала.

(2) „Не-играчке“

„Не-играчке“ (un-toys) свакодневни су предмети и материјали који се користе у функцији играчака. То могу бити штипаљке, дугмад, кутије, затварачи за флаше, али у Валдорф вртићима се најчешће користе материјали из природе: каменчићи, шишарке, гранчице, шкољке, лишће. У ову врсту „играчака“ спадају и свилене мараме, које представљају типичну Валдорф играчку.

„Не-играчке“ су у овом педагошком систему веома заступљене јер се могу користити на много различитих начина и у различите сврхе, за шта Валдорф педагози сматрају да подстиче креативност и машту: каменчићи, на пример, могу постати и новац и тањирчићи за лутке, храна, стазица у дворишту, зид и тако даље, а свилене мараме – плашт, крила, хаљина, постеља, плава марама – река, а зелена – ливада. Свила има прозачна и светлуцава својства и уноси бајковити елемент у дечју игру.

„Не-играчке“ и материјали из природе су врло драгоцени јер могу послужити као материјал за игру замишљања, конструкторску игру и ликовно обликовање. Чести примери ликовно-игровних активности у Валдорф вртићима јесу грађење „кућица за виле“ од материјала из природе и грађење великих скровишта или кућа за играње деце од свилених марама, штипаљки, канапа и неке чврсте конструкције.

Израда играчака у Валдорф вртићу: део мануелног и уметничког рада

Мануелни или ручни рад је неизоставни део курикулума Валдорф вртића и школа и наглашава његову важну улогу за целокупни развој детета.

Франс Карлгрен, наводећи образовне циљеве мануелних активности у валдорфском образовном систему, истиче:

„Уколико се обављају с обзиром на занатске и уметничке критерије, имају мануелне активности тек споредну функцију да припремају човјека за ситуације у које касније може доспјети у практичном животу. Одгојни су циљеви далеко шире постављени. Они су много опћениције нарави, а Рудолф Стеинер их је једном приликом описао: „Кад се зна да се наш интелект не образује тиме што изравно прионемо на интелектуално образовање, него кад знамо да нешто тко неспретно покреће прсте има такођер и неспретан интелект и мање еластичне идеје и мисли, док с друге стране нешто тко своје прсте умије спретно покретати има еластичне идеје и мисли и може улазити у бит ствари, нећемо тада потцјенивати што значи то да се извањски човјек развија с циљем да из свеукупна дјеловања вањскога човјека произлази *интелект* као један његов дио. (Предавање од 26.4.1920.) Другим рјечима: занатско бављење припрема човјека на то да своју вољу активира у мишљењу“ (Carlgren, 1997: 68).

Мануелни рад у Валдорфском вртићу се огледа у раду на ликовним активностима, у изради играчака, као и у раду на свакодневним активностима одржавања вртића у који су укључена и деца. Међу алатима и справама за мануелну употребу могу се наћи различити алати, као што су длета за дрво, чекић, шмиргла, нож, тестера, хеклице, игле за штрикање и шивење, што представља одређену врсту ризика, али уз пажљиве инструкције, надзор васпитача, концентрацију детета и вежбу, и ове вештине деца могу успешно савладати. Ова пракса може деловати екстремно, међутим, она показује да се деца уважавају као бића способна да уче и овладавају и сложеним физичким вештинама (Clouder & Niccol, 2008). На тај начин деца уче да контролишу и управљају својим покретима, постају концентрисанија, спретнија и вештија (Stern, 2008), а такође се упознају са потенцијалним опасностима и ризицима, уче како да се носе са њима

и како да преузимају одговорност за сопствене поступке.

Приликом израде играчака деца користе најразличитије технике и поступке, од ручног рада са меким материјалима (рад са текстилним материјалима попут тканине, коже, конца, вуне, као што су вез, хеклање, штрикање, шивење, ткање, филцање...) до ручног рада са тврдим материјалима (woodworking), којим се израђују играчке или употребни предмети као што су кашике, варјаче, оклагје и слично. Примењујући наведене мануелне вештине, деца израђују лутке, одећу за њих, различите реквизите и све оно што им је неопходно за игру. Тешко је замислити да многе од ових играчака може направити дете јер су за њихову израду потребне захтевне мануелне и техничке вештине, којима, међутим, овако педагошки вођена деца суверено владају. Њихов однос према игри и играчкама је активан, они трансформишу материјале и притом показују велики степен умећа.

Рудолф Штајнер је сматрао да рад рукама представља елемент равнотеже који васпитачи и учитељи треба да практикују паралелно са интелектуалним активностима уколико желе постићи квалитетан и хармоничан развој детета. Стога су активности примењених уметности и мануелни рад обавезни и за дечаке и за девојчице у овим вртићима и школама.

Закључак

Пракса израђивања играчака у оквиру Валдорф педагогије је значајна за питање ручног израђивања играчака у предшколском васпитању и образовању уопште, јер представља конкретан пример како се сви аспекти развоја детета активирају на успешан начин.

У овом систему се играчке заиста израђују за потребе игре. У Валдорф вртићима не постоји велики број играчака и не постоје куповне играчке којима би ручно израђене играчке биле

додатак. Дакле, ако се играчке не израде, деца их неће ни имати. То показује да процес израде играчака произлази из суштинске, а не вештачки створене потребе; не за потребе учења, овладавања одређеним вештинама или знањима, или постизања одређених образовних циљева који би били „споља“ наметнути, него из реалних потреба самог живота детета, са суштинском потребом и идејом да се те играчке заиста потом и користе као објекти у свакодневној игри, а не као експонати на изложбама. Стога је израда играчака у овом систему потпуно природна активност, нужност, која представља део свакодне-

вног живота деце у вртићу, а не повремени или појединачни „инцидент“; активност која добија свој пуни смисао у свакодневној функционалној употреби израђених играчака – у игри.

У контексту савременог детињства, из којег се игра све више истискује на његове маргине, а савремене пластичне и електронске играчке све више доминирају у животу деце на начин који није увек подстицајан, Валдорф педагогија и њен однос према игри и играчкама нам показују да ручна израда играчака може представљати смислену и корисну активност за дете, значајну за све аспекте његовог развоја.

Литература

- Acceto, J. i dr. (1981). *Dobra igračka. Igra i igračke*. Београд – Сарајево: Завод за удџбенике и наставна средства – Svjetlost.
- Bunker, L. K. (1991). The role of play and motor skill development in building children's self-confidence and self-esteem. *The Elementary School Journal*, 91 (5), 467–471.
- Carlgren, F. (s. a.). *Odgoj ka slobodi*. Загреб: Друштво за valdorfsku pedagogiju.
- Clouder, Ch. and Nicol, J. (2008). *Creative Play for Your Toddler: Steiner Waldorf Expertise and Toy Projects for 2–4s*. Cambridge: Gaia.
- Creasey, G. et al. (1998). Play and social competence. In: Saracho, O. N. & Spodek, B. (Eds.). (1998). *Multiple perspectives on play in early childhood education* (116–43). Albany: State University of New York Press.
- Elkind, D. (2007). *The Power of Play: Learning What Comes Naturally*. Cambridge, MA: Da Capo Press.
- Feeney, S. and Magarick, M. (1984). Choosing Good Toys for Young Children. *Young Children*, 40 (1), 21–25.
- Fredriksen, B. C. (2011). *Negotiating grasp: Embodied experience with three-dimensional materials and the negotiation of meaning in early childhood education*. PhD-thesis no. 50. Oslo: The Oslo School of Architecture and Design.
- Frost, J. L. (1992). *Play and Playscapes*. Albany, NY: Delmar Publishers Inc.
- *Guide to the Early Years Foundation Stage in Steiner Waldorf early childhood settings* (2009). London: Department for Education (DFE). Приступљено: 06.08.2013.на: <http://dera.ioe.ac.uk/2387/1/780cec736755cbe8ae2756917f4e732d.pdf>
- Hannaford, C. (1995). *Smart Moves: Why Learning is Not All In Your Head*. Arlington VA: Great Ocean Publishers.
- Honore, K. (2009). *Pod pritiskom. Spašavanje djece od kulture hiperproditeљstva*. Загреб: Algoritam.
- Isenberg, J. P. and Jalongo, M. R. (Eds.). (1997). *Major trends and issues in early childhood education: challenges, controversies, and insights*. New York, NY: Teachers college press.

- Lambert, C. C. (1976). *Selecting Creative Toys for Young Children*. Utah State University: All Archived Publications. Paper 449. Pristupljeno 21.09.2014. na: http://digitalcommons.usu.edu/extension_histall/449
- Moyles, J. (1989). *Just Playing? The Role and Status of Play in Early Childhood Education*. Maidenhead, UK: Open University Press.
- Owocki, G. (1999). *Literacy through play*. Westport, CT: Heinemann.
- Papert, S. and Harel, I. (1991). Situating constructionism. In: Papert, S. and Harel, I. (1991). *Constructionism*. New York, NY: Ablex Publishing Corporation.
- Petrash, J. (2002). *Understanding Waldorf Education, Teaching from the Inside Out*. Beltsville, MD: Gryphon house, inc.
- Pulaski, M. A. (1973). Toys and imaginative play. In: Singer, J. L. (Ed.). *The child's world of make-believe: Experimental studies of imaginative play* (74–103). Oxford, England: Academic Press.
- Seitz, M. and Hallwachs, U. (1997). *Montessori ili Waldorf?* Zagreb: Eduka.
- Smilansky, S. (1968). *The effects of sociodramatic play on disadvantaged preschool children*. New York, NY: John Wiley & Sons.
- Steiner, R. (1975). *Understanding Young Children: Excerpts from Lectures by Rudolf Steiner Compiled for the Use of Kindergarten Teachers*. Stuttgart: International Association of Waldorfskindergartens.
- Steiner, R. (1996). *The Child's Changing Consciousness As the Basis of Pedagogical Practice*. Hudson, NY: Anthroposophic Press. Pristupljeno 16.10.2014. na: https://steiner.presswarehouse.com/sites/steiner/research/archive/chlds_changing_consciousness/chlds_changing_consciousness.pdf
- Steiner, R. (1997). *Roots of Education*. Hudson, NY: Anthroposophic Press.
- Steiner, R. (2004). *Human Values in Education: 10 Lectures in Arnhem, Holland, July 17–24 1924*. Great Barrington, MA: Anthroposophic Press. Pristupljeno 6.8.2013. na: http://steinerbooks.org/research/archive/human_values_in_education/human_values_in_education.pdf
- Stern, R. (2008). *Outdoor Kindergarten Arctic Norway* (dokumentarni film). Pristupljeno 16.9.2014. na: <https://www.youtube.com/watch?v=mIi1WkFhGvc>
- Trageton, A. (2007). *Construction play development 2–7 years*. Brno, Czech Republic: ICCP World Play conference, 5-7 September 2007. Pristupljeno 22.9.2014. na: <http://www.iccp-play.org/documents/brno/trageton.pdf>
- Wilson, F. (1998). *The Hand: How Its Use Shapes the Brain, Language, and Human Culture*. New York, NY: Pantheon.

Summary

Although toy making is an activity with multiple benefits for various aspects of child development, it is nowadays rarely practiced with young children. The objective of the paper is to shed light on the important role making of toys by hand may have on the overall development of preschool children. Analysis is made of qualities of a good toy, developmental and artistic potential of toys, and the benefits a child may have from the process. A separate segment of the paper analyzes the characteristics of handmade toys used in the Waldorf education system, the procedures by which they are made, and the qualities of the games they encourage. Waldorf education is an alternative educational system based on holistic approach to the child, family, day care facility or school, and the overall environment. It stands out by the high degree of importance it gives to play and carefully selected toys offered for play. Based on the analysis a conclusion can be made that even though toy making may seem to be an outdated, senseless and superfluous activity in the today's consumer society, it does in fact have comprehensive benefits, and that therefore an increase of such activities at preschool level would have positive effects on the overall child development.

Key words: *handmade toys, developmental and artistic potential, Waldorf education, holistic pedagogical systems.*